

Diccionari del Teatre a les Illes Balears. Vol. I (A-O).

Direcció de Joan Mas i Vives, coordinació de Francesc Perelló Felani. Palma: Lleonard Muntaner editor; Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003. XII+525 p.

Si entre els segles XIX i XX el teatre passà a ser el gran espectacle popular i els locals es difongueren fins a les poblacions més reduïdes (de vegades en estreta connexió o doble utilització com a sala de cinema, també, en el segle XX), des de l'últim terç del segle XX podríem dir que ha tornat a uns àmbits més restringits.

La quantitat de materials produïda, així com la quantitat d'informacions sobre entitats i activitats —una bona part recollida en diverses publicacions, però altres dades perillant de desaparèixer per haver tingut com a únic suport de conservació la via oral (i la memòria de la gent)—, fa que obres com aquesta, que recull la història del teatre a les Illes Balears en una visió força àmplia i generosa, siguin totalment necessàries i urgents.

En aquest cas, l'estímul de Damià Pons (conseller d'Educació i Cultura del Govern de les Illes Balears en l'anterior legislatura) trobà el suport d'una colla d'entitats (el mateix Govern de les Illes Balears, l'Institut d'Estudis Balearics i la Caixa de Balears «sa Nostra» com a patrocinadors; la Universitat de les Illes Balears amb la direcció científica i una altra colla d'entitats culturals amb llur col·laboració) que féu possible que pel

febrer de 2003 aparegués el primer volum del diccionari.

Joan Mas i Vives, en la doble faceta de director del Departament de Filologia Catalana i Lingüística General de la Universitat i d'estudis del teatre, ha portat la direcció efectiva de l'obra, amb l'ajut d'un coordinador, un consell assessor, nou becaris i la col·laboració global de vuitanta-dos estudiosos del teatre (inclosos tots ells, és clar).

L'objectiu, en paraules de Joan Mas, ha estat «reunir la major quantitat d'informació possible sobre les representacions dramàtiques escenificades a les Illes Balears al llarg dels anys i sobre els temes que d'una manera o altra s'hi relacionen» (p. VII).

Les entrades del diccionari cobreixen un ampli ventall d'aspectes de l'espectacle teatral: autors (i també es dona entrada a algun autor de fora de les Illes, si la seva obra ha estat significativa en el teatre balear), obres més importants (amb resum de l'argument), actors i actrius, directores, tramoistes, decoradors, empresaris, grups i companyies, locals, entitats.

Tenen en compte diversos camps d'interferència de l'espectacle teatral que amplien significativament el nombre d'entrades: la música (entrades de compositors, organistes, cantors), la pintura (escenògrafs i decoradors), les manifestacions folklòriques o tradicionals (processons, balls i danses, etc, en la mesura, és clar, que hi hagi elements de representació, que hom adopti algun paper o rol).

També inclouen traductors, crítics teatrals, revistes o publicacions. En

canvi, els historiadors del teatre (a banda de ser molts d'ells els autors pròpiament dits d'aquest diccionari) no tenen entrada pròpia; hi apareixen, quan cal, en el redactat de diverses entrades i també en les referències bibliogràfiques, abreujades als peus de les entrades i ordenades al final del llibre com a bibliografia.

El període històric abastat va des de l'Edat Mitjana fins al segle XX, i és comentat per Joan Mas en unes grans èpoques (medieval, barroca, neoclàssica —Menorca—, romàntica, finals del segle XIX a 1936 i de la postguerra fins a avui —amb els grups de teatre alternatiu des de la dècada de 1960).

Una lectura comparada amb el teatre que es fa paral·lelament a Barcelona ens mostra un fenomen que hom pot constatar gairebé com a llei general en totes les literatures: l'existència d'un cert desfasament entre l'urbs capdavantera i els altres àmbits de producció i de recepció que, a més a més, en el nostre cas, porta afegit el problema d'assumpció o de recuperació culta de la pròpia llengua. Així, en la segona meitat del segle XIX i fins a la República, van triomfant també autors i obres que han tingut èxit a Barcelona, com és el cas d'Àngel Guimerà i Santiago Rusiñol —per dir els dos casos més evidents—, però triomfen en castellà (fins i tot les companyies barcelonines opten per representar les versions castellanes d'aquestes obres d'èxit).

L'any 1898 és representat *Mar i Cel* en català i és un fracàs absolut; en canvi, les versions castellanes de les obres de Guimerà són un èxit de públic (p. 341-342). La Companyia d'Enric Borràs, a la dècada dels anys vint, encara hi repre-

senta peces de Guimerà i *El místico*, de Rusiñol (versió de Joaquín Dicenta), tot en castellà. I no és fins a la República que la companyia de Jaume Borràs (germà d'Enric) triomfa amb representacions d'aquests autors en català (p. 385).

El mateix fenomen es torna a donar a la postguerra amb una de les obres més comercials de Josep Maria de Sagarra, *La ferida lluminosa*. L'obra és representada per l'Agupació Artística Ínsula en la versió castellana de José María Pemán (p. 363 i 405).

Aquest fenomen, és clar, és observable en el teatre comercial i no afecta l'àmbit de teatre popular i tradicional, que conserva la seva vitalitat i, a banda de les obres de text tradicional —bàsicament les religioses—, manté una colla d'autors propis i d'obres creades de vegades per a situacions ben concretes i/o ben genèriques —els entremesos.

De cara als estudis verdaguerians, aquest diccionari té només un interès de context o d'entorn. Jacint Verdaguer va escriure un sol text per al teatre, *L'adoració dels pastors*. Era un quadre escènic que, amb música d'Enric Morera, es representà, dins la campanya del Teatre Líric Català, el trenta-u de gener de 1901; l'obra fou presentada per Santiago Rusiñol i Verdaguer no hi assistí (vegeu *Epistolari*, XI, cartes 1441, 1443 i 1444). No hem trobat cap referència al fet que fos representada a les illes.

En base a textos seus dels poemes èpics *L'Atlàntida* i *Canigó*, es produïren recreacions escènicomusicals. Així, Enric Morera compongué una *Introducció a l'Atlàntida* i Manuel de Falla deixà inacabada una cantata escènica basada

també en textos de *L'Atlàntida*. Josep Carner féu una recreació escènica de *Canigó* amb versos de Verdaguer i versos propis, i amb música de Jaume Pahissa (1910), i, finalment, Antoni Massana compongué, sobre el text de Carner, l'òpera *Canigó* el 1934, la qual fou estrenada al Liceu el 1953.

D'aquestes recreacions, només hem pogut trobar la referència al fet que, l'any 1968, el tenor mallorquí Joan Baptista Daviu Romeguera «cantà l'òpera *Canigó*, amb música d'Antoni Massana, al Liceu de Barcelona, interpretant la part corresponent a Gentil» (p. 221).

Verdaguer tingué relació d'amistat amb alguns mallorquins residents a Barcelona (especialment els germans Marian i Plàcid Aguiló i Fuster, Miquel Victorià Amer, i també conegué Miquel Costa i Llobera quan estudiava Lleis a Barcelona); visità l'illa de Mallorca, de pas amb el Vanadis dels López, a la primavera de l'any 1883 (visita que és narrada per ell a *Excursions i viatges*) i tingué amistat i relació epistolar amb un bon grup de literats illencs: Francisco Manuel de los Herreros Schwager (secretari de l'arxiduc Lluís Salvador, i en nom seu), Tomàs Forteza i Cortès (parent i amic íntim d'Aguiló), Josep Maria Quadrado i Nieto, Jeroni Rosselló i Ribera, l'arxiduc Lluís Salvador, Antoni Maria Alcover, Josep Taronjí i Cortès, etc.

I encara es preocupà per millorar la sort del seu cosí Magí Verdaguer i Callis, catedràtic d'institut a Maó; un canvi de càrrecs en el govern a Madrid frustrà aquestes aspiracions, però sabem que posteriorment Magí Verdaguer passà a ser director de l'Institut d'Ensenyament

Secundari de Palma i morí a Palma el 1925 (vegeu *Epistolari*, IV, carta 454 i V, carta 459). També tingué correspondència amb ell des de Palma, on s'havia traslladat a viure, l'escriptor Lluís Pons i Gallarza.

Al diccionari sí que trobem les entrades d'algun d'aquests amics illencs que ens permeten, doncs, refer millor el seu entorn literari (en concret, en aquest primer volum hi ha les entrades de Tomàs Forteza, F. M. de los Herreros i referències indirectes a la major part dels altres). Complementat amb la consulta de l'epistolari verdaguerià podem tenir una millor idea de la influència que produí en l'obra llur.

Per altra part, tenim notícia que el segon volum del Diccionari es troba pràcticament enllestit i que podria sortir properament, amb poca voluntat institucional i política que hi posin aquells a qui els pertoca.

Ramon MIRÓ

(IES Lo Pla d'Urgell, de Bellpuig)

El debat teatral a Catalunya. Antologia de textos de teoria i crítica dramàtiques. Segle XIX.

Edició a cura de Ramon Bacardit i Miquel M. Gibert. Pròleg d'Enric Gallén. Barcelona: Institut del Teatre de la Diputació de Barcelona, 2003 (Monografies de Teatre, 39). 571 p.

Fa temps que un bon grapat d'estudiosos del teatre assenyalen la conveniència de teixir una història de les arts